

Koronavírus-válságkezelés beruházásösztönzéssel: a magyarországi Versenyképesség Növelő Támogatási Program ágazati és területi vonatkozásai

Coronavirus crisis management through investment promotion: the sectoral and spatial aspects of the Competitiveness Enhancement Support Program in Hungary

MEDVE-BÁLINT GERGŐ

MEDVE-BÁLINT Gergő: tudományos főmunkatárs, ELKH Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet, Kormányzás és Közpolitika Osztály; 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; egyetemi docens, Gazdaság- és Közpolitika Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; medve-balint.gergo@tk.hu; <https://orcid.org/0000-0002-8948-4499>

KULCSSZAVAK: iparpolitika; állami támogatások; koronavírus-járvány; hazai vállalkozások; külföldi vállalkozások

ABSZTRAKT: A koronavírus-válság negatív gazdasági következményeit részben ellensúlyozandó, a kormány életre hívta a Versenyképesség Növelő Támogatási Programot (VNT), amely új beruházások létesítése esetén közép- és nagyvállalatok számára kínált vissza nem térítendő támogatást. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a magyarországi függő, exportvezérelt piacgazdaság alapvető strukturális jellemzője, vagyis a külföldi tulajdonú vállalatok dominanciája képeződött-e le a kedvezményezettek körében, vagy pedig – a kormány utóbbi években kinyilvánított szándékával egyezően – inkább a hazai tulajdonú vállalkozások élveztek előnyt a támogatások nyújtásánál. Az eredmények szerint a támogatásintenzitás, vagyis az egy foglalkoztatottra jutó támogatás semleges maradt, azaz sem a külföldi, sem a hazai tulajdonú vállalkozások nem élveztek előnyt. Ugyanakkor a nagyvállalatok átlagosan nagyobb egy főre jutó támogatást könyvelhettek el, mint a középvállalatok. A program kedvezményezettjei tükrözik a magyar gazdaság duális jellegének ágazati és térszerkezeti vonásait is, ráadásul a megyei szinten összesített támogatások a megyék gazdasági erejével voltak arányosak. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi évek legnagyobb beruházásösztönzési programja erősítette a hazai függő piacgazdaság ágazati és térszerkezeti vonásait.

Gergő, MEDVE-BÁLINT: senior research fellow, Department of Government and Public Policy, Institute for Political Science, Centre for Social Sciences ELKH; Tóth Kálmán u. 4., H-1097 Budapest, Hungary; Associate Professor, Institute of Economic and Public Policy, Corvinus University of Budapest; Fővám tér 8. H-1093 Budapest; medve-balint.gergo@tk.hu; <https://orcid.org/0000-0002-8948-4499>

KEYWORDS: industrial policy; state aid; coronavirus pandemic; domestic enterprises; foreign enterprises

ABSTRACT: To fight the negative economic consequences of the pandemic, the Hungarian government launched the Competitiveness Enhancement Support Program, which offered direct, non-repayable grants for new investments by medium- and large enterprises. The article

investigates whether the distribution of these grants reflects the structural feature of the Hungarian dependent market economy, namely the dominance of export-oriented foreign-owned enterprises, or, complying with the Hungarian government's declared policy objective, the state aid mainly promoted domestically owned enterprises. The analysis relies on official beneficiary-level data of the Competitiveness Enhancement Support Program extended with information on the beneficiaries' economic sector, ownership, financial data and number of employees.

The dataset reveals that among the 790 firms that received aid through this measure in 2020, 28 per cent were foreign-owned and they secured 44 per cent of the total government support. The top 15 beneficiaries, which received more than one-fifth of total state aid, were all foreign multinationals, mostly active in the automotive industry. The sectoral composition of the beneficiaries reflects the dependent characteristics of the Hungarian economy. Most of the grants to firms active in complex manufacturing benefited foreign-owned companies, whereas domestically owned firms secured the bulk of aid in construction, food processing, light industry, and the service sector.

The territorial distribution of the grants shows that aid was proportional to the economic power of the counties, which suggests that the program has reinforced rather than mitigated regional disparities. Furthermore, the results of multivariate analysis (OLS regressions) revealed that the program remained neutral in terms of aid intensity measured with total aid per employee because neither the foreign nor the domestic businesses enjoyed any advantages in aid intensity. However, large enterprises, on average, received higher aid per employee than medium-sized companies did. Overall, the paper finds that the beneficiaries of the program reflect the dual structure of the Hungarian economy both in sectoral and spatial terms. The findings suggest that the Competitiveness Enhancement Support Program, which has been the largest Hungarian investment promotion program in recent years, has reinforced rather than mitigated the economy's sectoral and spatial inequalities.

Bevezetés

Nyugat-Európában 2020 tavaszán már tombolt a koronavírus-járvány első hulláma, amely fokozatosan Közép- és Kelet-Európába is átterjedt. A legtöbb uniós tagállamban ezért szigorú lezárásokat vezettek be, amelyek ugyanakkor jelentős gazdasági visszaeséssel fenyegettek. A negatív következmények mérséklésére, a gazdaság megsegítésére a kormányzatok komoly költsékezésbe kezdtek. Ebből vette ki a részét az Európai Bizottság, amely 2020 márciusában az állami támogatásokra vonatkozó szabályozás átmeneti lazításáról rendelkezett.¹ A Bizottság a dokumentumban úgy fogalmazott, hogy „tekintettel az uniós költségvetés korlátozott méretére, a fő válasz a tagállamok nemzeti költségvetéseiből fog származni”. Ezzel az ideiglenes keretszabállyal a Bizottság átmenetileg felfüggesztette az állami támogatásokra vonatkozó korlátozások jelentős részét. A keretszabály eredetileg 2020. december végéig lett volna érvényben, ám időközben többször is módosították, ezért a 2022. májusi állapot szerint 2022. június 30-án fog lejárni.

A Bizottság a fenti intézkedéssel jelentősen bővítette a tagállamok viszonylag szűkre szabott iparpolitikai mozgásterét és lényegében az összes, elé terjesztett támogatási csomagot jóváhagyta (Van Hove 2020). Csupán 2020 decemberéig majdnem 3 000 milliárd euró összértékű támogatásról döntött a Bizottság, melynek egyötödét ténylegesen el is költötték addig a tagállamok.² Fontos tisztázni, hogy a

támogatási csomagok nagysága a tagállami költségvetési kapacitások függvénye, hiszen ezeket a juttatásokat döntően hazai forrásokból kell finanszírozni. Emiatt a tehetősebbek jóval nagyobb összegeket képesek ilyen célokra fordítani, azonban az állami támogatás a kisebb költségvetési mozgástérrel rendelkezők számára is fontos eszköznek bizonyult a járvány negatív gazdasági hatásainak enyhítésére.

A magyar kormány is igyekezett kihasználni a lazább keretszabályok adta lehetőségeket, ezért a vállalatok támogatására és a gazdaság élénkítésére meghirdette a Versenyképesség Növelő Támogatási Programot (VNT). Ezen keresztül vissza nem térítendő állami támogatásokat igényelhettek azok a közép- és nagyvállalatok, amelyek a vészhelyzet alatt vállalták, hogy új beruházásba kezdenek. A VNT 2020. évi kerete majdnem 300 milliárd forintra rúgott, mellyel a vállalatoknak nyújtott közvetlen pénzügyi támogatások közül az egyik legnagyobb és legfontosabb válságkezelő intézkedéssé vált.

A VNT gazdasági hatásait még korai megbecsülni, azonban a kedvezményezett vizsgálat nem csak empirikus értelemben, hanem a függő piacgazdaság elméleti kontextusából kiindulva is érdekesítő vállalkozás. A magyar gazdaság külföldi tőkéből való függése ugyanis számos olyan hátrányos következménnyel jár, amelyek – különösen a 2008-as globális pénzügyi és gazdasági válság után – egyre inkább előtérbe kerültek. Ilyen, a gazdasági feljebb lépést akadályozó tényező többek között az innováció korlátozott mértéke, a meghatározó külföldi tulajdonú vállalatok alacsony hozzáadott értékű termelése, az olcsó munkaerőn alapuló versenyelőny, valamint a hazai tulajdonú vállalatok gyenge exportképessége. Ezek ellensúlyozására a magyar kormány az utóbbi években – retorikai szinten mindenképpen – igyekezett nagy hangsúlyt helyezni a külföldiekkel szemben a hazai tulajdonú vállalatok támogatására, versenyképességük növelésére. A kifejezett iparpolitikai szándék a hazai tulajdonú vállalatok erősítésére azonban ellentétes a függő piacgazdaság meglévő strukturális adottságával, a külföldi beruházók dominanciájával.

Ez a feszültség a hangoztatott iparpolitikai célok és a strukturális adottságok között a VNT kapcsán felveti azt a kérdést, hogy a válsághelyzetben az állami támogatások inkább a strukturális jellemzők vagy a kormány gazdaságfejlesztési szándékainak megfelelően jutottak-e a kedvezményezett vállalkozásokhoz. Másikképpen fogalmazva, a VNT-ből vajon mekkora arányban részesültek a hazai tulajdonú és a külföldi vállalatok, és ezek milyen ágazati és területi jellemzőkkel bírnak? Feltételezve, hogy a koronavírus-válság alatt csak a pénzügyileg jó helyzetben lévő, biztos lábakon álló cégek szánják rá magukat olyan új beruházásra, amely a VNT-támogatás feltétele, a kedvezményezett köre vélhetően a magyar gazdaság legversenyképesebb, jelentős részben külföldi tulajdonú vállalatai közül kerül ki. Ez alapján a VNT-n keresztül juttatott támogatások – ellentétben az iparpolitikai célokkal – a hazai gazdaság strukturális adottságait képezhetik le, tovább erősítve a gazdaság duális szerkezetét. Ezt a feltevést érdemes empirikusan megvizsgálni, ennek az írásnak ez a fő célja.

A tanulmány a következő részben a függő fejlődés jellemvonásait, valamint a hátrányos következményeit enyhítő, eddig jobbára sikertelen hazai kitörési kísérleteket ismerteti, majd a VNT-programot és szabályozási kereteit mutatja be. Ezt követően az adatgyűjtés és az elemzési módszerek tárgyalása következik, majd az empirikus elemzés, melynek során először a program kedvezményezettjeinek tulajdonlás, vállalatméret és ágazat szerinti jellemzőinek ismertetése történik, melyet a területi megoszlásuk bemutatása követ. A tanulmány egy lineáris regressziós elemzés segítségével a támogatásintenzitást meghatározó tényezőket is igyekszik feltárni. Az eredmények szerint a külföldi és a hazai tulajdonú vállalatok támogatásintenzitása között nincs szignifikáns különbség, ugyanakkor a nagyvállalatok, a VNT lefektetett feltételei miatt is, átlagosan nagyobb támogatásintenzitásban részesültek a közép-vállalatokhoz képest.

Függő fejlődés és kitörési kísérletek

A rendszerváltást követő gazdasági visszaesés orvoslására a közép-európai térség legtöbb országa a piacnyitás mellett a külföldi tőke vonzására építette fejlődési modelljét. Ennek előnyei a gyors világgazdasági integrációban, a tudás- és technológiatranszferben, új munkahelyek teremtésében és az exportképesség növelésében, egyúttal a gazdasági növekedés elősegítésében öltöttek testet. A külföldi vállalatok rendszerint nem a hazai piacra, hanem exportra termelnek, ezért is jellemzik ezeket a piactudományokat exportvezéreltnek (Ban, Adascalitei 2020). A Visegrádi Négyek országaiban a politikai elit a kilencvenes évek második felétől az ipari örökség megőrzésének és további fejlesztésének letéteményesét, a gazdasági növekedés és felzárkózás legfőbb hajtóerejét látta a külföldi beruházásokban (Bohle, Greskovits 2012), ezért egyre erősödő beruházásöztönzési verseny indult meg a térségben, lényegében ugyanazon multinacionális vállalatok beruházásaiért (Drahokoupil 2009). Ugyanakkor az Európai Unió a csatlakozási folyamat során aktívan támogatta a külföldi közvetlentőke-befektetések térnyerését, ezért kívülről segítette a függő piactudományi modell kialakulását (Medve-Bálint 2014). Az uniós tagság elnyerése tovább gyorsította a külföldi tőke térségbe áramlását, erősítve a függő fejlődést.

Ennek a sajátos, FDI-vezérelt növekedési rezsimnek (Bohle, Regan 2021) az egyik fő jellemzője, hogy a külföldi beruházások elsősorban a komplex iparágakban összpontosulnak és – kihasználva az ottani olcsó munkaerőt – alacsony hozzáadott értékű tevékenységeket telepítenek a fogadó országokba. A külföldi cégek a leányvállalataikban ezért jellemzően keveset költenek kutatásfejlesztésre és innovációra, hiszen ezeket a magas hozzáadott értékű tevékenységeket rendszerint az anyavállalat kötelékében tartják, ráadásul a beszállítóik is – különösen az első-körös szereplők – a bejártott külföldi tulajdonú partnercégek közül kerülnek ki (Nölke, Vliegthart 2009). Ez vezet el egy olyan duális gazdasághoz, amelyben az

erős, versenyképes, exportra termelő külföldi tulajdonú nagyvállalatok és beszállítói fokozatosan kiszorítják az exportképes szektorokból a hazai tulajdonú, forráshiánnyal küzdő vállalatokat, míg hazai tulajdonú kis- és középvállalatok sokasága a nem exportképes ágazatokban vegetál (Lux, Páger, Kovács 2020). Ennek egyik magyarországi bizonyítéka, hogy a 2000-es évek elején az országban működő 3 350 hazai tulajdonú középvállalat több mint fele másfél évtized múlva már nem létezett, és a megmaradtak közül is csupán 300 volt képes növekedni ezen időszak alatt (Palócz, Vakhal 2018).

A függőség negatív gazdasági következményei térbeli mintázatokban is jelentkeznek. Egyfelől, a külföldi beruházók az eleve fejlettebb, jobb infrastruktúrával rendelkező régiókat részesítik előnyben (Antalóczy, Sass 2005), növelve a területi egyenlőtlenségeket. Másfelől, ez a gazdasági térszerkezet differenciálódásához is vezet. Magyarországon a feldolgozóipar – döntően a járműipar – a külföldi cégek által dominált ipari központokban, elsősorban az észak-dunántúli régióban koncentrálódik, a fejlett üzleti szolgáltatások a fővárosban és térségében összpontosulnak, míg a korábban könnyű- és élelmiszeriparra szakosodott kisvárosok és vidéki térségek fokozatosan veszítik el gazdasági jelentőségüket (Lux 2017). Az ipari térszerkezet fejlődésére a rendszerváltás után jellemző az útfüggőség (Molnár, Lengyel 2015), vagyis a korábban kialakult gazdaságszerkezet tartósan megmarad, „bezáródik”, és elmarad a gazdasági feljebb lépéshez szükséges szerkezetváltás. Nagyobb távlatokban szemlélve, a hazai területi egyenlőtlenségek az utóbbi több mint száz évben szinte változatlan mintázatot mutatnak, dacára az időközben bekövetkezett számos politikai és gazdasági fordulatnak (Győri, Mikle 2017). Az útfüggő fejlődést tovább erősítette a külföldi beruházásokra épülő piacgazdasági rendszer, mert a külföldi tőke a meglévő ipar- és térszerkezetet teremtette újra és erősítette meg (Brown, Greskovits, Kulcsár 2007).

A fentiek miatt a szakirodalomban és a döntéshozók körében is egyre inkább elterjedt az a nézet, hogy a függő piacgazdaság hosszú távon hátrányos lehet a gazdasági felzárkózás folyamatára, mert az úgynevezett közepes jövedelmi csapda veszélyét hordozhatja magában (Gyórfy 2021; Lux 2017). Ennek lényege, hogy a külföldi tőkétől függő gazdaság a globális termelési láncokban megreked egy félperifériás pozícióban, amelyből nem képes feljebb lépni anélkül, hogy a külföldi beruházók számára addig vonzó versenyelőnyei el ne tűnének. A közepes jövedelmi csapdában vergődő országok már elvesztették alacsony termelési költségeken alapuló versenyelőnyüket, miközben az innováció, a humán tőke minősége és a termelékenység tekintetében nem tudnak versenyre kelni a legfejlettebbekkel (Iammarino, Rodriguez-Pose, Storper 2019). A felgyorsuló digitalizáció és robotizálás tovább erősíthetik ezt a folyamatot, hiszen általuk csökken a termelés élőmunka-igénye. Így az alacsony bérekkel versenyző országok egyre kevésbé lesznek vonzóak a külföldi beruházók számára (Szalavetz 2021), azok könnyebben telepíthetik vissza korábban kiszervezett tevékenységeiket. Más nézetek szerint a digitalizáció elősegítheti a hazai tulajdonú vállalatok felzárkózá-

sát, javíthatja termelékenységüket. A visegrádi országokban azonban inkább az ellenkező folyamat látszódik: nő a technológiai szakadék a külföldi és a hazai tulajdonú vállalatok között (Éltető, Sass 2021), erősítve a gazdaságok duális szerkezetét és a közepes jövedelmi csapda kialakulásának esélyét.

Ennek elkerülésére és a 2008-as globális gazdasági válság tovagyűrűző hatásainak kiküszöbölésére a magyar kormány az Irinyi-terv keretében meghirdette az újraparosítás politikáját: célul tűzte ki, hogy az ipar részesedése az ország GDP-jében a legnagyobb legyen az egész Európai Unióban (Csoma 2018). Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb teret nyert a kormányzati kommunikációban a hazai tulajdonú vállalatok támogatása, exportképességük növelése. A miniszterelnök mindezt úgy fogalmazta meg, hogy csak a magyar tulajdonú vállalkozások beruházásainak növelése által lehet egészségesebb és kiegyensúlyozottabb a gazdaságszerkezet,³ és egyúttal kijelölte a célt is, miszerint a sikeres magyar vállalkozások a közeljövőben annyi profitot termeljenek meg külföldön, mint amennyit a külföldiek kivesznek a magyar gazdaságból.⁴

Hasonló, a gazdasági nacionalizmus térnyerését jelző kormányzati törekvések jelentek meg több közép-európai országban, így Lengyelországban is, ahol a 2015-ben kormányra került Jog és Igazságosság Párt (PiS) által vezetett koalíció – a magyar kormányhoz hasonlóan – megfogalmazta az újraparosítás és a gazdaság „repolonizációjának” programját, kifejezetten a közepes jövedelmi csapda elkerülése érdekében. Az elképzelés szerint a lengyel állam a tudás- és technológiai intenzív iparágakba történő beruházással, a külföldi szereplők támogatásának csökkentésével, valamint az állami tulajdon kiszélesítésével, a hazai tulajdonú vállalkozások segítségével elmozdulhat az olcsó munkaerőn alapuló növekedés felől egy magasabb minőséget képviselő növekedés felé. A törekvés azonban a gazdasági realitásokkal ütközik: a hazai tőke csekély mértékben áll rendelkezésre a modernizációhoz szükséges beruházásokhoz, az állami tulajdon növelése a gazdaságban pedig hatékonysági kérdéseket vet fel (Riedel 2020). Másrészt, az újraparosítási és repolonizációs stratégiát következtetlően hajtották végre, hiszen az innováción alapuló növekedés hangsúlyozása közben folytatódott a külföldi nagyvállalatok alacsony hozzáadott értékű beruházásainak állami támogatása (Kozarzewski 2021). A lengyel kormánynak tehát egyelőre nem sikerült a kitűzött iparpolitikai célokat megvalósítani a gyakorlatban, amely rávilágít a kormányzati szándékok és a strukturális adottságok, vagyis a külföldi tőkétől való függés közötti jelentős feszültségre.

A lengyel példa párhuzamba állítható a magyarral, mert a tapasztalatok szerint a hasonló iparpolitikai célok megvalósítása ugyanolyan problémákba ütközött a két országban. Egyfelől, a magyar kormány a 2010-es években minden korábbinál több állami támogatást nyújtott új beruházásokra, azonban a gazdasági nacionalizmus retorikája a gyakorlatban nem köszönt vissza a beruházásösztönzésben, mert ezeknek a támogatásoknak a legtöbbször külföldi tulajdonú, jellemzően a járműiparban érdekelt cégekhez került (Éltető, Antalóczy 2017). Az állami támo-

gatások korábban sem növelték számottevően a gazdaság jövedelemtermelési teljesítményét és versenyképességét (Kállay 2014), és a növekvő ráfordítások sem hoztak valódi áttörést, mert a kormány elsősorban a termelésre, és nem az ahhoz kapcsolódó, magasan kvalifikált munkaerőt igénylő, nagyobb hozzáadott értéket jelentő szolgáltatásokra helyezi a hangsúlyt (Csoma 2018). Egyrészt, a magyar gazdaság továbbra is erőteljesen függ a külföldi beruházóktól, tehát – a hivatalos kommunikációval szemben – a rendszer alapjai nem változtak meg (Bohle, Greskovits 2019). Másrészt, az újraiparosítás a feldolgozóiparban nem mutat érdemi eredményeket (Nagy, Udvari, Lengyel 2019), és az olyan új technológiai megoldások, mint például az automatizáció és digitalizáció egyelőre alig nyertek teret: az értékteremtés szerkezete közép-európai szinten is szinte változatlan maradt, nem tapasztalható a fejlett technológiákra szakosodás, a hazai tulajdonú vállalkozások pedig még nagyobb versenyhátrányba kerülnek a külföldiekkel szemben (Szalavetz 2020). A külföldi függőség ezért a közeljövőben is fennmarad, sőt, további erősödése várható (Éltető, Sass 2021).

A koronavírus-válság tehát egy olyan erőteljes külföldi függésnek kitett, exportvezérelt hazai gazdaságra sújtott le, ahol a kormányzati szándék éppen ennek a függésnek a lazítására és a hazai tulajdonú vállalatok helyzetbe hozására irányul. A gazdaság strukturális adottságai és a kinyilvánított politikai szándék azonban jelentősen eltérnek egymástól. Ebben a környezetben indította el a kormány a Versenyképesség Növelő Támogatási Programot, így adódik a kérdés, hogy válsághelyzetben vajon melyik tényező érvényesül jobban a támogatásoknál: a strukturális jellemzők, vagyis a külföldi cégek dominanciája, vagy az eddig nem túl meggyőzően érvényesített politikai akarat a hazai tulajdonú cégek erősítésére. E kutatási kérdés megválaszolása előtt a következő rész áttekinti a VNT-program szabályozási kereteit.

A Versenyképesség Növelő Támogatási Program szabályozási keretei

A magyar kormány 2020. április elején hirdette meg a koronavírus okozta válság kezelésére hivatott Gazdaságvédelmi Akciótervet, egyúttal létrehozva három védekezési alapot (92/2020. Korm. rendelet). Ezek egyike volt a felülről nyitott Gazdaságvédelmi Alap, melynek kezdeti költségvetése⁵ (1 346 milliárd forint) a rendszeres átcsoportosítások és bővítések eredményeként az év végére több mint a háromszorosára, 4 483 milliárd forintra hízott (Erdélyi, Fehér, Jakovác 2021). A Gazdaságvédelmi Alap öt pillérét munkahelymegtartási, munkahelyteremtési, kiemelt ágazati támogatási, vállalkozásfinanszírozási, valamint család- és nyugdíjvédelmi programok alkották (a kormány válságkezelésének részleteiről lásd Medve-Bálint, Bohle 2022). A vállalkozásfinanszírozási programok közé sorolható a Gazdaságvédelmi Alap egyik legfontosabb eleme, a Versenyképesség Növelő Támogatási Program (VNT), melyet a kormány az 1156/2020-as határozatával, 50 milliárd forintos költségvetéssel (VNT-1) hozott létre.

A VNT gazdája a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) lett, a program koordinátora pedig a Nemzeti Befektetési Ügynökség. A kormányhatározat másnapján kiadott minisztériumi rendelet⁶ szerint a konstrukció közvetlen, vissza nem térítendő támogatást nyújt azon közép- és nagyvállalatok számára, amelyek vállalják, hogy az év végéig új beruházást hoznak létre legalább 150 ezer euró értékben, és legalább addig fenntartják bázislétszámukat is. További feltételként a támogatásra pályázó vállalkozásnak igazolnia kell, hogy a koronavírus-járvány miatt a nettó árbevétele vagy a megrendelési állományának értéke legalább 25 százalékkal visszaesett.

Az állami támogatás felső határa – összhangban az Európai Bizottság szabta feltételekkel⁷ – 800 ezer euró lehet, melyet 2020. december 31-ig kellett igénybe venni. A támogatás nagyságát sávosan határozták meg, a beruházás összegétől függően 30, 40 vagy akár a teljes beruházási összeg 50 százalékára is rúghatott (utóbbi csak 500 ezer euró feletti beruházás esetén), természetesen a támogatási plafon mértékéig. Mivel a nagyvállalatok méretüknél és pénzügyi lehetőségeiknél fogva a középvállalatoknál nagyobb beruházásokat tudnak kezdeményezni, a fenti szabály a nagyvállalatoknak kedvezett. Kezdetben a támogatásra jogosult tevékenységek köréből számos ágazat – például az acélipar, a hajógyártás, a szénipar és a szintetikusszál-ipar, a személy- és áruszállítás, az elsődleges mezőgazdasági termelés, a halászat, az energiatermelés és -szolgáltatás, valamint a kereskedelem és turizmus – kimaradt. Felmérve a jelentős igényeket, a kormány májusban és júniusban is megemelte a VNT-1 keretösszegét, előbb 50 milliárd,⁸ majd csaknem 70 milliárd forinttal.⁹

Júliusban aztán egy 50 milliárd forintos keret megnyitásával egy másik támogatási konstrukció is létrejött, kizárólag nagyvállalatoknak (VNT-2). Az új KKM-rendelet¹⁰ szerint a VNT-2-ben csupán az elsődleges mezőgazdasági, valamint a halászati tevékenységre nem volt igényelhető támogatás. Habár a jogszabályi feltételek nem változtak, a nagyvállalatok számára eltörölték a támogatási korlátot: esetükben a támogatás mértékét a támogató, vagyis a minisztérium alapította meg, azzal a kikötéssel, hogy az nem haladhatta meg a pályázó közvetlenül járványból fakadó, igazolt kárának mértékét. Erre azért kerülhetett sor, mert az Európai Bizottság az állami támogatásokról szóló ideiglenes keretszabály harmadik, 2020. júniusi módosításakor kiegészítette a rendelkezést azzal, hogy az állami támogatásnak ellentételeznie kell a járvány által okozott közvetlen károkat.¹¹ Ugyanakkor a Bizottság a 800 ezer eurós limitet érintetlenül hagyta, ami jogi kiskaput, pontosabban a keretszabály rugalmas értelmezési lehetőségeit nyitotta meg a tagállamok kormányai előtt.¹²

A 2020 őszen jelentkező második hullám felfutásakor a kormány újra megnövelte a VNT-1 keretösszegét, ezúttal több mint 70 milliárd forinttal.¹³ Egyúttal a minisztérium ismét módosított a támogatás szabályain,¹⁴ melynek értelmében a pályázóktól az új beruházás végrehajtását 2021. december 31-ig, a bázislétszám fenntartását legalább 2021. június 30-ig várta el. A támogatási plafon minden pá-

lyázó számára 800 ezer euró maradt, a támogatás mértékét pedig egységesen, a beruházás értékének legfeljebb 33 százalékában állapították meg, eltörölve a magasabb összegű beruházásoknak kedvező korábbi sávós rendszert.

Noha a VNT-1 és a VNT-2 2020 végén lejárt, a koronavírus harmadik hulláma 2021 tavaszán arra ösztönözte a kormányt, hogy újítsa meg a programot (ez lett a VNT-3), amihez a korábbiakhoz képest szerényebb, 30 milliárd forintos keretösszeget biztosított. Egyúttal hangsúlyozta, hogy a támogatásnak a termelékenység hosszú távú növelésére kell ösztönöznie a kedvezményezetteket.¹⁵ A kormányhatározat nyomán született minisztériumi rendelet¹⁶ 2021 májusában valóban új feltételekhez kötötte az állami támogatást, ismét inkább a nagyvállalatokat részesítve előnyben. Ennek értelmében azok a legalább 50 főt foglalkoztató, kizárólag feldolgozóiparban érdekelt vállalatok pályázhattak, akik 2022. augusztus 31-ig vállalták legalább 2 millió eurónyi új beruházás megvalósítását. A támogatás felső határa 1,8 millió euróra nőtt, és első ízben jelent meg a fejlettségi szint szerinti területi differenciálás szándéka is. A leghátrányosabb helyzetű megyékben¹⁷ ugyanis a beruházás értékének legfeljebb 33 százaléka nyújtható támogatásként, míg az ezeken kívül eső területeken megvalósuló beruházások esetén a támogatás maximális mértéke alacsonyabb, a beruházás értékének legfeljebb 20 százaléka, a fent megjelölt összeghatárig.

A VNT-1 és VNT-2 keretében a kormány 2020 decemberéig összesen 292 milliárd forint keretösszegű támogatást hirdetett meg, ehhez jött a VNT-3 további 30 milliárdja 2021-ben. A VNT-re fordított teljes összeg (322 milliárd forint) magasabb a koronavírus-válságot megelőző három évben (2017-2019) új beruházásokra nyújtott, szintén a Külgazdasági és Külügyminisztérium hatáskörébe tartozó, egyedi kormánydöntéssel megítélt vissza nem térítendő támogatások (EKD) teljes összegénél (280 milliárd forint).¹⁸ A VNT tehát az állami források nagysága alapján az elmúlt évek legfontosabb beruházásösztönzési programjává vált. Kérdéses ugyanakkor, hogy a támogatások mennyiben szolgálták a kedvezményezettek és egyúttal a magyar gazdaság versenyképességének előmozdítását. A következő rész az adatok forrását és feldolgozását, valamint az elemzési módszereket ismerteti, melyet a VNT keretéből 2020-ban kiosztott támogatások ágazati és területi megoszlásának bemutatása követ.

Adatok és elemzési módszerek

A Külgazdasági és Külügyminisztérium által nyilvánosságra hozott adatok szerint¹⁹ 2020-ban összesen 828 beruházás kapott támogatást a VNT-1 és a VNT-2 keretein belül. Ez a szám lényegesen alacsonyabb a Szijjártó Péter külügyminiszter által 2021 májusában említett értéknél, ami a VNT-3 kiírásának ismertetésekor hangzott el.²⁰ Ugyanakkor a hivatalos forrásokban, így a Nemzeti Befektetési Ügynökség honlapján sem található semmilyen adat a KKM által publikált infor-

mációk mellett további kedvezményezetttekről, ezért az elemzés alapjául a fenti, összesen 828 támogatott beruházást tartalmazó adatbázis szolgál. Ez összesen 241 milliárd forintnyi kiosztott támogatást rögzít, tehát a 2020 végéig meghirdetett keretösszeg 83 százalékát. A nyilvános adatok viszonylag kevés információt tartalmaznak: csupán a támogatást elnyerő vállalat neve, a beruházás értéke, a támogatás összege, a megtartott munkahelyek száma, valamint – települési és megyei bontásban – a beruházás helyszíne ismerhető meg belőlük. Vagyis sem a beruházás tartalmáról, sem a támogatott tevékenységről, sem a kedvezményezett cégről nem derülnek ki további részletek.

Az elemzés érdekében ezt az adatbázist kiegészítettem az OPTEN céginformációs rendszerből kinyert adatokkal a vállalatok 2019. évi nettó árbevételével, a főtevékenységének TEÁOR'08 osztályozás szerinti négyjegyű kódjával, az alapítás évével, a székhellyel, a 2021. májusi alkalmazotti létszámmal, valamint a tulajdonlás típusával (hazai vagy külföldi tulajdonú vállalat) és a végső tulajdonos székhelye szerinti országgal. Minden olyan céget, amely megfelelt az OECD külföldi közvetlentőke-befektetések definíciójának (OECD 2008), vagyis a nem rezidens, külföldi tulajdonos legalább 10 százaléknyi tulajdonnal vagy azzal egyenértékű részesedéssel bírt a cégben, külföldi tulajdonú vállalatként azonosítottam. A gyakorlatban csak nagyon kevés esetről volt jelentősége ennek a küszöbértéknek, mert a külföldi tulajdonú vállalatok döntő többségénél a külföldi tulajdoni hányad legalább 50 százalékos volt.

A nyilvános adatok szerint 33 olyan cég akadt, amely egynél több VNT-s támogatási szerződést kötött a magyar állammal. Ezek rendszerint külföldi tulajdonú vállalkozások voltak, közülük is kiemelkedett az amerikai hátterű, motoralkatrészeket gyártó BorgWarner tatabányai és oroszlányi leányvállalata, összesen négy különböző támogatási szerződéssel, valamint a német tulajdonú, elektronikus vezérlésű fékrendszereket és egyéb biztonságtechnikai berendezéseket gyártó Continental három szerződéssel. Mivel a tanulmány elemzési egysége a vállalat, ezért azokat a szerződéseket, amelyeket az állam ugyanazzal a vállalattal vagy vállalatcsoporttal kötött, a megfelelő adatok (beruházás és támogatás mértéke, megtartott munkahelyek száma) összesítése után egyesítettem. Így 790 támogatást nyert cég került a végső adatbázisba. Ezek közül a támogatás elnyerése idején megadott alkalmazotti létszám alapján soroltam be őket közép- és nagyvállalatként: utóbbi kategóriába a legalább 250 főt foglalkoztató cégek kerültek.

A kedvezményezett vállalatok körében a négyjegyű TEÁOR kódok 235 különböző főtevékenységet mutattak ki igen eltérő gazdasági ágakban. A szektorális adatok könnyebb áttekinthetősége és kezelhetősége érdekében összesen nyolc ágazatba soroltam be a vállalatokat főtevékenységük szerint. Ezek az élelmiszeripar, a fémgyártás, a vegy- és gyógyszeripar, a könnyűipar, a gépipar, az építőipar, valamint a tényezőigényesség (lásd például Szalavetz 2008) alapján elkülönítve a magasabb hozzáadott értékű (MHÉ) és az alacsonyabb hozzáadott értékű (AHÉ) szolgáltatások. A besorolás alapjául szolgáló kétjegyű TEÁOR'08 ágazati kódok a mellékletben találhatóak.

A támogatások és támogatott vállalatok területi eloszlásának vizsgálatához a székhely szerinti természetes címeket az OpenCage nyílt forráskódú alkalmazás segítségével geokódoltam: így megkaptam a címekhez kapcsolódó térbeli koordinátákat, amelyek már térképen is megjeleníthetők. Az esetek kevesebb, mint tíz százalékában az alkalmazás nem tudott térbeli koordinátákat azonosítani a cím alapján, ezért ilyenkor a geokódolást manuálisan, vagyis az adott címhez tartozó koordináták egyenkénti lekérdezésével és a kapott értékek adatbázisba történő átmásolásával végeztem.

Az adatbázis elemzése elsősorban leíró statisztikai eszköztárra, valamint az adatok térbeli megjelenítésére épül, azonban annak eldöntésére, hogy a külföldi és hazai tulajdonú cégek között kimutatható-e különbség a támogatásintenzitás terén, lineáris regressziót (OLS) futtattam az adatokon. A modellek részletes ismertetésére és az eredmények bemutatására az ágazati és területi elemzést követően kerül sor.

A kedvezményezettek jellemzői

A VNT-1 és VNT-2 összesített adatbázisában szereplő 790 vállalat 2019. évi teljes nettó árbevétele a 2019-es magyar GDP²¹ majdnem egyharmadát adta, ami jól mutatja, mekkora gazdasági jelentőséggel bírnak ezek a cégek. A kedvezményezettek többsége (72 százaléka) hazai tulajdonú középvállalat (1. táblázat), de – ahogy az előzetesen is várható volt – a támogatást nyert nagyvállalatok döntő hányada (58 százaléka) külföldi tulajdonú. Noha csupán a támogatott cégek alig több mint

1. táblázat: A támogatott vállalatok jellemzői tulajdonlás és vállalatméret szerint

Characteristics of the supported companies by company size and ownership type

Cégek száma (db)	Nettó árbevétel 2019-ben (mrd HUF)	Munkahelyek száma (db)	Beruházási érték (mrd HUF)	Támogatás (mrd HUF)	Részesedés az összes támogatásból (%)	Egy munkahelyre jutó állami támogatás (m HUF)	
Hazai középvállalat	522	1 868,71	43 112	247,97	118,97	49,35	2,759
Hazai nagyvállalat	50	801,13	25 379	35,92	15,15	6,29	0,597
Külföldi középvállalat	129	988,43	14 937	69,89	31,13	12,91	2,084
Külföldi nagyvállalat	89	11 612,01	84 757	207,20	75,80	31,45	0,894
Összesen	790	15 270,28	168 185	560,98	241,05		1,433

Forrás: KKM és OPTEN adatok alapján saját számítás

11 százalékát képviselik, a válság előtti év összesített nettó árbevétele szempontjából a külföldi nagyvállalatok részesedése 76 százalékot tesz ki (a 2019. évi magyar GDP 24,5 százaléka): ez óriási tőkekoncentrációt jelez, és egybeeseng a hazai gazdaság külföldi működőtőkétől való függésének egyik alapvető strukturális jellemzőjével. A „megvédett” munkahelyeknek, vagyis a kedvezményezett cégek által bejelentett 168 ezer foglalkoztatottnak a 60 százaléka kötődött külföldi tulajdonú vállalkozáshoz, és az összes munkahely felét külföldi nagyvállalatok adták.

A fenti számok – és különösen a külföldi cégek rendelkezésére álló önerő – ismeretében meglepő, hogy a hazai tulajdonú cégek vállalták az új beruházások összértékének nagyobb részét. Az összesen 561 milliárd forintra rúgó új beruházások 51 százaléka hazai tulajdonú vállalkozásoknál keletkezett, azon belül is a hazai közép- és nagyvállalatok felelnek ezek oroszlánrészéért, hiszen a teljes beruházási érték 44 százalékából részesednek. A 2019. évi nettó árbevétel és a vállalt beruházások értékének összevetéséből még nagyobb aránytalanságokra derül fény. Míg a külföldi nagyvállalatok a 2019. évi teljes nettó árbevételüknek csupán kevesebb, mint 2 százalékát fordították beruházásra a VNT program keretében, addig a külföldi közép- és nagyvállalatoknál ez az arány 7%, a hazai nagyvállalatok esetében 4,5%, a hazai közép- és nagyvállalatoknál viszont már 13%.

Az 1. táblázat összesített adatai alapján a kiosztott támogatások a közép- és nagyvállalatoknak és a hazai tulajdonú cégeknek kedveztek inkább, azonban az ágazati megoszlás (mely árnyalhatja a képet) ezekből az adatokból nem derül ki. Az összes kiosztott támogatás 56 százaléka jutott hazai tulajdonú cégeknek, míg 31 százaléka külföldi nagyvállalatoknak. A támogatásoknak a beruházások értékéhez viszonyított aránya a hazai közép- és nagyvállalatoknál a legnagyobb (48%): őket követik a külföldi közép- és nagyvállalatok (44,5%), a hazai nagyvállalatok (42%) és a külföldi nagyvállalatok (36,5%). Tekintettel a támogatási időszak nagyobb részében érvényben lévő támogatási plafonra, valamint arra, hogy a közép- és nagyvállalatok átlagosan kisebb beruházásokat vállaltak a nagyvállalatokhoz képest, a fenti eltérések nem váratlanok. Az egy munkahelyre jutó támogatás a közép- és nagyvállalatoknál lényegesen magasabb, mint a nagyvállalatoknál: azonban ez sem meglepő, hiszen a beruházások értéke – melyhez a támogatások is idomultak – egy munkahelyre vetítve szintén jóval magasabb a közép- és nagyvállalatoknál, mint a nagyvállalatok körében (5,5 millió forint vs. 2,2 millió forint munkahelyenként).

Ha azonban az egy vállalatra jutó átlagos támogatást nézzük, akkor már a külföldi nagyvállalatok kerülnek az első helyre, cégenként átlagosan 851 millió forintos állami támogatással: őket követik a hazai nagyvállalatok átlagosan 303 millió forintos támogatással, majd a külföldi közép- és nagyvállalatok 241 millióval, végül a hazai közép- és nagyvállalatok 228 millióval. A vállalatonkénti átlagos támogatás tehát jobban tükrözi a piaci erőt, vagyis azt, hogy a külföldi nagyvállalatok átlagosan sokkal nagyobb értékű beruházásokat vállaltak a többiekhez képest. Ebben az összevetésben is – csakúgy, mint a többi mutatóban – a hazai nagyvállalatok visszafogot-

tabb teljesítményt, kisebb beruházási kedvet mutatnak. Ugyanakkor – mivel csak olyan cégek pályázhattak, amelyek a válság miatt a nettó árbevételük legalább 25 százalékát elvesztették – a hazai nagyvállalatok visszafogottsága arra is utalhat, hogy az ő körükben a járvány viszonylag kisebb károkat okozott.

A kedvezményezették ágazati megoszlása (2. táblázat) további részletekre derít fényt. Szembetűnő, hogy míg a hazai tulajdonú cégek jelentős része (30 százaléka), az alacsony hozzáadott értékű szolgáltatások terén végzi a főtevékenységét, addig a külföldi tulajdonúak hasonló arányban (33,5%) a gépiparban összpontosulnak. Másképpen fogalmazva, minden harmadik hazai tulajdonú, támogatást nyert cég a hazai piacot ellátó szolgáltatási szektor kevésbé tényezőintenzív szegmensében tevékenykedik, míg minden harmadik külföldi tulajdonú vállalat az exportorientált gépiparban érdekelt. Ez a számottevő különbség a hazai és külföldi cégek ágazati megoszlásában hűen tükrözi a magyarországi függő piacgazdaság duális jellegét, vagyis azt, hogy az exportra termelő, külföldi piacokon is versenyképes ágazatok jelentős részben külföldi tulajdonban vannak, míg a hazai tulajdonú vállalatok főként a nem exportképes ágazatokban tömörülnek.

A VNT program a vállalati tulajdonlás ágazati különbségeit tekintve a magyar gazdaság strukturális adottságait képezi le és erősíti tovább, hiszen az eleve jobb helyzetben lévő, versenyképesebb vállalatok pályázhattak és nyerhettek támogatást. Ilyenek jellemzően a külföldi tulajdonú cégek a gépiparban, míg a hazai tulajdonúak az építőiparban és az alacsony hozzáadott értékű szolgáltatások területén. Az Eurostat adatai szerint²² például, 2018-ban a hazai gépiparban a külföldi tulajdonú cégek a teljes forgalom 93 százalékát, míg a teljes foglalkoztatás 78 százalékát adták. Ezzel szemben az építőiparban a forgalom 11 százaléka, a foglalkoztatásnak csupán 5 százaléka kapcsolódott hozzájuk. Ugyanakkor, a kiegyensúlyozottabb alacsony hozzáadott értékű szolgáltatások esetében a forgalom 40 százalékát, a foglalkoztatottak 20 százalékát külföldi tulajdonú cégek jegyezték.

A beruházások ágazatok szerinti megoszlása tovább erősíti a fenti képet. Az összes új beruházás értékének egyharmada (187,3 milliárd forint) a gépiparban összpontosult, és ennek is mintegy négyötödéért a külföldi nagyvállalatok feleltek. Továbbá, a gépipar az egyetlen ágazat, ahol több külföldi tulajdonú vállalat kapott támogatást (73 cég), mint hazai tulajdonú (49 cég), ezzel is jelezve a külföldi túlsúlyt ebben az iparágban. A hazai tulajdon dominanciája figyelhető meg viszont a szolgáltatások, az építőipar, a könnyűipar és az élelmiszeripar területén mind a kedvezményezették, mind a beruházási értékek terén, míg a fémmezmunkálás ágazatában, valamint a vegy- és gyógyszeriparban kiegyensúlyozottabb a kép. Utóbbi két szektorban a hazai és a külföldi tulajdonú cégek nagyságrendileg hasonló értékű beruházást vállaltak, és nincs egyértelmű eltolódás sem a hazai, sem a külföldi tulajdonú vállalatok javára a kedvezményezették körében.

2. táblázat: A VNT-beruházások ágazati megoszlása vállalatméret és tulajdonlás szerint
Sectoral characteristics of the VNT support by company size and ownership type

Ágazat	Cégek száma				Beruházási érték			
	Hazai középvállalat	Hazai nagyvállalat	Külföldi középvállalat	Külföldi nagyvállalat	Hazai középvállalat (mrd HUF)	Hazai nagyvállalat (mrd HUF)	Külföldi középvállalat (mrd HUF)	Külföldi nagyvállalat (mrd HUF)
Élelmiszeripar	70	8	13	10	34,15	4,26	6,20	8,19
Fémgyártás	62	6	21	10	29,33	7,41	11,53	18,04
Vegy- és gyógyszeripar	43	3	18	9	19,13	1,58	8,86	23,36
Könnyűipar	40	6	9	3	18,64	3,98	3,93	1,53
Gépipar	42	7	27	46	20,07	5,56	15,40	146,60
Építőipar	61	4	5	0	29,44	1,98	2,87	-
Szolgáltatások (MHÉ)	49	1	16	5	22,07	0,65	7,42	2,53
Szolgáltatások (AHÉ)	155	15	20	6	75,14	10,50	13,68	6,96
Összesen	522	50	129	89	247,97	35,92	69,89	207,20

Forrás: KKM és OPTEN adatok alapján saját számítás

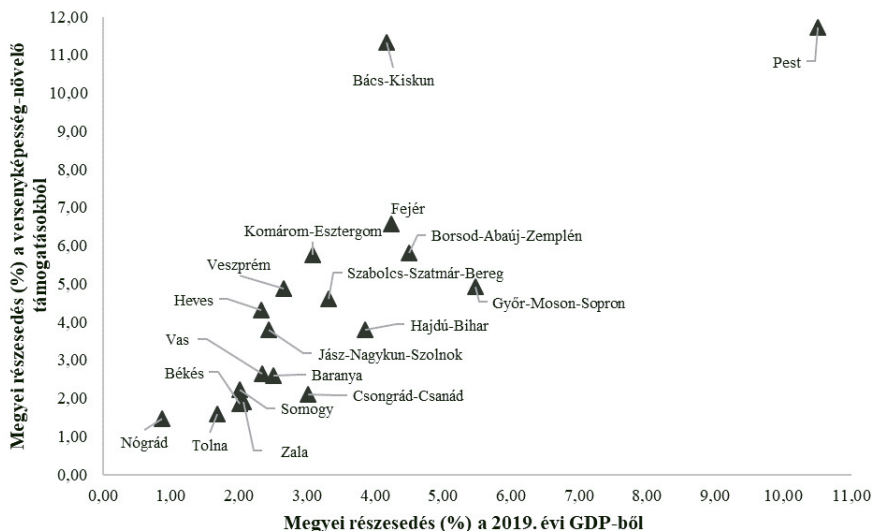
A legtöbb állami támogatást elnyerő tizenöt cég körében jelentős a külföldi nagyvállalati és gépipari túlsúly. Ezek a cégek adják a VNT-1 és VNT-2 keretében megvalósuló összes beruházás 25 százalékát (141 milliárd forint), míg ők maguk összesen 51 milliárd forintban részesültek, ami a kiosztott támogatásoknak több mint egyötöde. A top 15-ben egyetlen hazai tulajdonú vállalkozás sem található: mindegyikük a magyar gazdaság, különösen a járműipar zászlóshajói közé sorolható, exportra termelő multinacionális vállalat (például Mercedes-Benz, Continental, BorgWarner, Flextronics, Robert Bosch).

A külföldi nagyvállalatok támogatása – és különösen annak mértéke – vita tárgyát képezheti. A koronavírus-járvány érzékenyen érinthette ezeket a cégeket, hiszen a járvány kezdeti szakaszában a gépipart is magában foglaló feldolgozóiparban esett vissza leginkább a hazai termelés.²³ Ugyanakkor stabil pénzügyi helyzetben lévő, anyacégeiken keresztül óriási tartalékokkal rendelkező vállalatokról van szó, amelyek önerőből vagy a piacról is képesek lennének finanszírozni a beruházásaikat. Ezért felmerül a kérdés, hogy indokolt volt-e ilyen nagy arányban állami forrásból fedezni ezeket a feldolgozóipari beruházásokat. Ez a kérdés – tulajdonlástól és ágazattól függetlenül – természetesen a többi kedvezményezett cég kapcsán is felmerülhet. Mivel a VNT-beruházások részleteit homály fedi, nem lehet eldönteni, hogy valóban gazdasági feljebb lépést és hosszú távú versenyképességet szolgáló fejlesztések történtek-e, vagy inkább a félperifériás függő helyzet és egyúttal a közepes jövedelmi csapda veszélyének erősítése, konzerválása történt az állami támogatás által. A beruházások területi megoszlásának soron következő ismertetése részben erre a kérdésre is reflektál.

A beruházások területi megoszlása

A beruházások megvalósulásának helyszíne szerint²⁴ Budapest és Pest megye volt a vállalatok legfőbb célpontja, az összes beruházás 27 százaléka összpontosult a Közép-Magyarország régióban. A sorrendben Bács-Kiskun megye következik 10 százalékkal, az előkelő helyezést azonban elsősorban a Mercedes több mint 30 milliárd forintos beruházásának köszönhető, amely a támogatásban részesülő összes vállalat között a legnagyobb volt, és egyúttal a legtöbb állami támogatást is nyerte. Ha összevetjük a megyék 2019. évi GDP-ből való részesedését és a VNT-támogatások rájuk eső arányát (1. ábra), akkor statisztikailag is szignifikáns pozitív összefüggést találunk a két mutató között.²⁵ Ez azt sugallja, hogy a versenyképességnövelő állami támogatások területi eloszlása a megyék gazdasági erejéhez igazodott. Mivel a beruházások értéke és a támogatások nagysága között – a program szabályaiból következően – nagyon szoros a kapcsolat, az is elmondható, hogy a beruházások területi megoszlása hűen leképezi a megyék gazdasági potenciálját.

1. ábra: A megyék 2019. évi GDP részesedése és VNT-ből való részesedése közötti kapcsolat
Association between the counties' share (%) from total GDP in 2019 and VNT support

Forrás: KKM és KSH adatok alapján saját számítás

A területi elv sokáig nem jelent meg a VNT programban, mert csak a VNT-3 differenciált a megyék fejlettségi szintje szerint, részben ösztönözve a vállalatokat a hátrányos helyzetű térségekben történő beruházásra. Csakhogy a VNT legnagyobb része, a 2020-ban kiosztott és ebben a tanulmányban vizsgált VNT-1 és VNT-2 támogatások nem voltak tekintettel a területi fejlettségi különbségekre, hiszen csupán a beruházások nagyságához kötötték a támogatás mértékét. Ez azt vetíti előre, amit mind az 1. ábra, mind pedig a program korábbi szakaszában keletkezett adatokon elvégzett elemzés (Czirfusz 2021) sugall, miszerint a VNT a területi egyenlőtlenségek megerősítéséhez járult hozzá, vagyis konzerválta a függő piacgazdaság térbeli munkamegosztásának kialakult mintázatait.

Egy olyan válság idején, ami ágazatonként ugyan különböző mértékben, ám a teljes világgazdaságot egy időben sújtja, ráadásul úgy, hogy a hazai gazdaság exportképes húzóágazatai döntő részben külföldi tulajdonban vannak, és gyors állami beavatkozásra van szükség a káros hatások mérséklésére, nem juthat megfelelő idő egy-egy válságkezelési intézkedés lehetséges hosszú távú hatásainak és nem szándékolt következményeinek latolgatására. A VNT program jogosultsági feltételeiből kiindulva azonban hosszabb mérlegelés nélkül is arra lehet következtetni, hogy a támogatások a legjobb helyzetben lévő, tehát a válságnak leginkább ellenállni képes hazai és külföldi vállalatokat segítették, akik az elszenvedett károk ellenére is képesek új beruházásokba kezdeni. Ez azt sugallja, hogy a források a gazdaságilag erősebb cégekhez kerültek, amelyek nagy része az eleve fejlettebb térségekben működik. A területi differenciálás kései

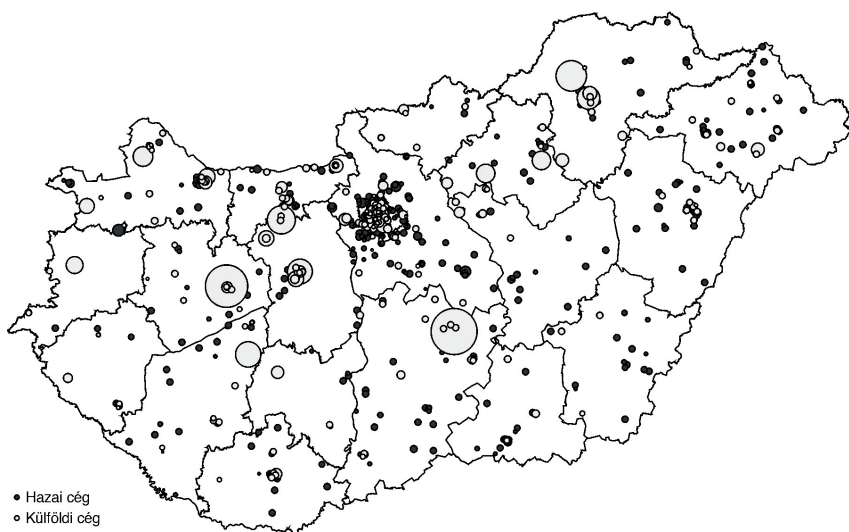
beillesztése a támogatási konstrukcióba pedig tovább erősítette ezt a folyamatot, hiszen egészen a VNT-3 meghirdetéséig az állam nem teremtett semmilyen ösztönzöt arra, hogy a beruházásokat a kevésbé fejlett, tehát a válságnak kevésbé ellenálló térségek felé terelje.

Mindez jól tükröződik a kedvezményezett vállalatok beruházásainak (2. ábra) és az általuk megtartott munkahelyeknek (3. ábra) a térbeli eloszlásán. A 2. ábrán a pontok mérete arányos a beruházások nagyságával, a 3. ábrán pedig a megtartott munkahelyek számával. A kedvezményezett vállalatok székhelye alapján térképre vitt adatok²⁶ azt mutatják, hogy a külföldi cégek beruházásai a jelentős gép- és járműipari központokban, vagyis az észak- és közép-dunántúli megyékben, továbbá Miskolcon és környékén, valamint – a Mercedes révén – Kecskeméten valósultak meg. A külföldi cégek esetében a megtartott munkahelyek száma a beruházások értékével szoros összefüggést mutat, amiből levonható, hogy a külföldi tulajdonú vállalatok beruházásai (és értelemszerűen az általuk foglalkoztattak) területileg erősen koncentrálódnak, ahogy az Magyarország térbeli ipar-szerkezetéből is eleve következik.

A hazai tulajdonú vállalatok a külföldiekhez képest területileg kevésbé koncentráltan jelennek meg, gyakorlatilag az ország majdnem minden szegletét lefedik. Jelentős többségük pár tucat vagy legfeljebb pár száz főt foglalkoztató közép-vállalat: ebből adódik, hogy az ő esetükben sem a beruházási érték, sem a megtartott munkahelyek száma nem mutat olyan erős térbeli összpon-

2. ábra: A kedvezményezett vállalatok területi megoszlása a tulajdonlás típusa és a beruházások értéke szerint

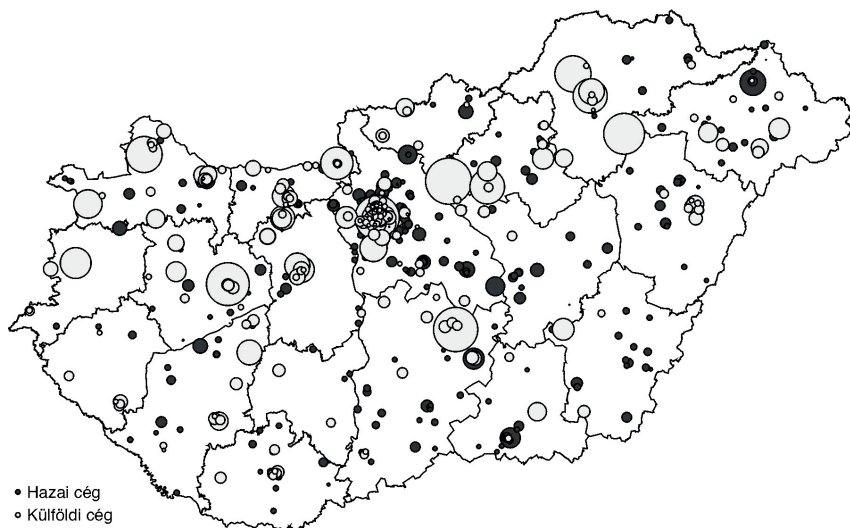
Spatial distribution of the supported firms by ownership type and investment value

Forrás: saját szerkesztés, az shp forrása az OpenStreetMap

3. ábra: A kedvezményezett vállalatok területi megoszlása a tulajdonlás típusa és a megtartott munkahelyek száma szerint

Spatial distribution of the supported firms by ownership type and number of employees

Forrás: saját szerkesztés, az shp forrása az OpenStreetMap

tosulást, mint a külföldi tulajdonú cégeknél. Mindemellett, a hazai vállalkozások beruházásainál is megfigyelhető térbeli sűrűsödés a fővárosban és környékén. Ennek oka, hogy a támogatásban részesült, építőipari és szolgáltató szektorban érdekelt hazai cégek több mint fele (55 százaléka) budapesti vagy Pest megyei székhelyű, egyben ezek a vállalatok felelnek minden negyedik, a VNT keretei között hazai vállalkozásoknál megtartott munkahelyért.

A kedvezményezett területi elhelyezkedését vizsgálva két fontos következtetés vonható le. Az egyik, hogy a beruházások és egyúttal az állami támogatások mértéke is a megyék gazdasági erejével arányos, tehát a támogatási program nem csökkentette a területi egyenlőtlenségeket. A másik, hogy a VNT a magyar gazdaság duális jellegének térszerkezeti vonásait is tükrözi. Ez azt jelenti, hogy a támogatásokból részesülő külföldi tulajdonú cégek döntően az általuk dominált gép- és járműgyártás vidéki ipari központjaiban létesítettek új beruházásokat, míg a hazai tulajdonúak – zömmel középvállalatok – beruházásai területileg jóval egyenletesebben oszlottak el, noha a szolgáltató és építőipari szektorban itt is jellemző némi koncentráció a közép-magyarországi térségben. Az utóbbi évek legnagyobb beruházásösztönzési programja tehát erősíteni látszik a hazai függő piacgazdaság ágazati és térszerkezeti vonásait. Az eddigiekből ugyanakkor nem derült ki, hogy a támogatások nyújtásánál mérlegelt-e ágazati vagy tulajdonlási szempontokat a kormány, vagyis volt-e olyan szektor, amit előnyben részesített, vagy esetleg jobban támogatta a hazai tulajdonú cégeket a külföldiekkel szemben. A következő rész ennek a kérdésnek az empirikus vizsgálatára összpontosít.

A támogatásintenzitást meghatározó tényezők

A rendelkezésre álló adatokból kétféleképpen lehet támogatásintenzitási mutatót számolni. Az egyik ilyen lehetőség az elnyert támogatásnak a beruházás értékéhez viszonyított aránya. Ez azonban azért nem célravezető módszer, mert a VNT-1 szabályzata a beruházás nagyságához kötötte a támogatás mértékét, kivételt csak a 2020 júliusától novemberéig nagyvállalatoknak pályázható VNT-2 jelentett, amely a támogatás felső határát az általuk a válság alatt igazoltan elszenvedett kár nagyságában határozta meg. A fenti módon számított támogatásintenzitás tehát nagyon szorosan összefügg a beruházás összegével, ezért nem érdemes ezt a mutatót alapul venni. Sokkal ésszerűbb az egy megtartott munkahelyre eső támogatásra összpontosítani. Ez szintén alkalmas mutató a támogatásintenzitás mérésére, ráadásul a VNT szabályzata semmilyen közvetlen kapcsolatot nem sugall a támogatások mértéke és a munkahelyek száma között. Ezért a soron következő vizsgálatban az egy munkahelyre jutó támogatás lesz a támogatásintenzitás függő változója.

A támogatásintenzitást meghatározó lehetséges tényezők számbavételéhez vissza kell nyúlni a VNT konstrukciójához. A kezdeti sávós rendszer, vagyis a beruházások értékével előre rögzített küszöbönként növekvő támogatás azt sejteti, hogy a vállalt beruházás nagysága és a támogatásintenzitás között pozitív kapcsolat várható. Vagyis, két azonos létszámú cég közül a nagyobb beruházást végrehajtó valószínűleg nagyobb támogatásban is részesül, ezért esetében magasabb lesz a támogatásintenzitás értéke. Ugyanakkor, a program indulásakor 800 ezer euróban maximált támogatás – ami a középvállalatok esetében a teljes időszakban érvényben maradt – azt vetíti előre, hogy a munkahelyek számával fordítottan arányos lesz a támogatásintenzitás. Másképpen fogalmazva, ha két vállalat eléri a támogatási plafont, akkor annak lesz alacsonyabb a támogatásintenzitási mutatója, amelyiknek több alkalmazottja van. Azonban a nagyvállalatok számára elérhető VNT-2 konstrukció eltörölte a támogatási plafont, amiből következik, hogy azok a cégek, akik a VNT-2 keretében folyamodtak támogatásért, nagyobb összegben részesülhettek, mint a VNT-1-re pályázó, ugyanakkora beruházást vállaló, ugyanakkora létszámmal bíró középvállalatok. Ebből következik, hogy a nagyvállalatok és a támogatásintenzitás között várhatóan pozitív kapcsolatot lehet kimutatni.

A kutatási kérdés szempontjából legérdekesebb magyarázó változó a tulajdonlás típusa, amely a modellekbe – hasonlóan a nagy- és középvállalatok közötti különbségtételhez –, egy kétértékű (*dummy*) indikátorként került be (ahol az 1-es érték a külföldi tulajdonú céget jelöli). A kedvezményezett vállalatok nyolc különböző gazdasági ágazatban tevékenykednek, ezek szintén *dummy*ként szerepelnek a modellekben, a fémmegmunkálás iparágat referenciacsoportként használva. Végül, a cégek 2019. évi nettó árbevétele – amely a vállalatméret kétértékű változójánál kifinomultabb mutatója – került a modellekbe, lehetőséget teremtve

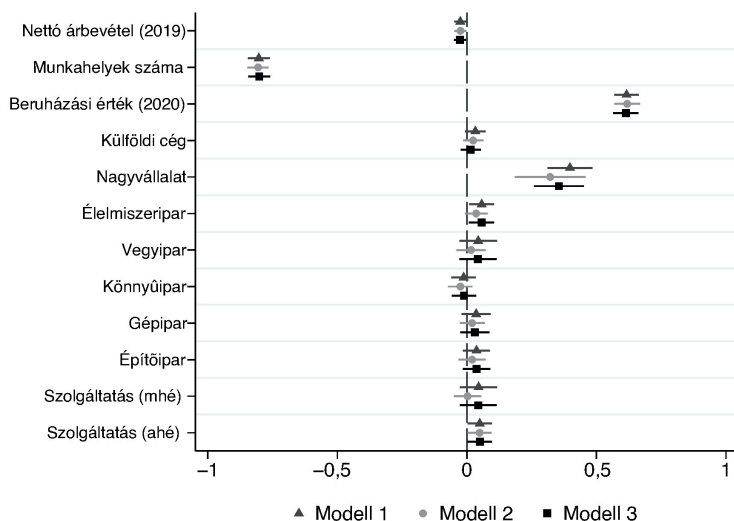
ezzel arra, hogy a támogatásintenzitás mértékét jobban differenciálni lehessen az azonos mérettípusba sorolt vállalatok között. A támogatásintenzitás mutatója, a beruházási érték, a megtartott munkahelyek száma és a 2019. évi nettó árbevétel is erősen jobbra ferdült eloszlást mutattak, ezért – a normál eloszláshoz történő közelítés érdekében – mindegyikük logaritmikus transzformációt követően került a regressziókba.

Összesen három modellt futtattam:²⁷ a magyarázó változókra kapott koeficiens értékét 95 százalékos konfidencia szint mellett a 4. ábra foglalja össze, míg a részletes regressziós táblázat a mellékletben található. A függőleges szagatott vonal a vízszintes tengely nulla értékénél a referencia vonal, amihez viszonyítva megállapítható a statisztikai szignifikancia. Ha egy változóhoz tartozó koeficiensnek a konfidencia intervalluma érinti vagy keresztezi ezt a referencia vonalat, akkor a függő változó és az adott magyarázó változó között nincs statisztikailag szignifikáns kapcsolat (a hatás nem különbözik nullától). Az eredmények megerősítik a fenti várakozásokat a magyarázó változók kapcsolatban, és azt is megmutatják, hogy a támogatásintenzitás és a tulajdonlás típusa között nincsen kapcsolat.

Az első modellbe a nettó árbevétel, a beruházási érték, a munkahelyek száma, a tulajdonlás típusa, a vállalat típusa (ahol az 1-es érték a nagyvállalatot jelöli) és a gazdasági ágazatok mutatói kerültek. Ezekon felül a második modellbe a vállalat típusa és az ágazatok közötti interakciós hatás is bekerült, annak megállapítására, hogy az ágazat módosítja-e valamilyen irányban a vállalat típusa változó főhatását. Végül, a harmadik modellbe a vállalat típusa és a tulajdonlás típusának kétértékű változói közötti interakció került, azért, hogy kiderüljön, a tulajdonlás típusa befolyásolja-e a másik változó főhatását. Egy kivételével egyik interakciós hatás sem bizonyult szignifikánsnak, ezért a 4. ábrán nem is tüntettem fel a rájuk vonatkozó koeficienseket.

Az eredmények szerint a beruházási érték és a nagyvállalat dummy a fent részletezett okok miatt a várt pozitív és szignifikáns összefüggést mutatja a támogatásintenzitással, míg a munkahelyek száma a várt negatív kapcsolatot. Az első modell alapján, ha minden más változatlan, akkor 10 százalékos beruházási érték növekedés mellett a támogatásintenzitás átlagosan 6 százalékkal emelkedik. Ugyanígy, *ceteris paribus*, ha a beruházáshoz köthető foglalkoztatottak száma 10 százalékkal növekszik, akkor a támogatásintenzitás átlagosan mintegy 8 százalékkal csökken. Ha minden tényező azonos, akkor a nagyvállalatok a közép- és kisvállalatokhoz képest átlagosan 49 százalékkal magasabb támogatásintenzitásra számíthatnak, ami a VNT-2 hatásának tudható be.²⁸ A nettó árbevétel szintén a várt negatív összefüggést jelzi, ami az első modell koeficiens alapján úgy értelmezhető, hogy minden egyéb tényező változatlansága mellett a 2019. évi árbevétel 10 százalékos növekedése a támogatásintenzitás átlagosan mintegy 0,25 százalékos csökkenéséhez vezet. Az összefüggés, noha statisztikailag szignifikáns, nagyon alacsony hatásnagyságot jelez.

4. ábra: A lineáris regressziós (OLS) modellek koefficiensei 95 százalékos konfidencia szinten
Coefficients of the OLS models with 95 percent confidence intervals

A tulajdonlás típusának kétértékű változója egyik modellben sem volt szignifikáns, vagyis a támogatásintenzitás terén – minden egyéb tényező változatlansága mellett – sem a külföldi, sem a hazai tulajdonú vállalatok nem élveztek előnyt. Egyszerűbben fogalmazva, ha két, azonos beruházási értéket vállaló, azonos nettó árbevételű, azonos létszámú, azonos iparágban érdekelt közép- (vagy nagy-) vállalat) közül az egyik hazai, a másik külföldi tulajdonú, akkor a két esetben a támogatásintenzitások között nincs statisztikailag szignifikáns különbség.

Ami az ágazatokat illeti, a referenciacsoporthoz, vagyis a fémmezmunkáló iparághoz képest az élelmiszeripari és az alacsony hozzáadott értékű szolgáltatásokat nyújtó cégek támogatásintenzitása átlagosan mintegy 5-6 százalékkal volt magasabb (minden egyéb tényező változatlansága mellett), de a második modellben az élelmiszeripar koefficiense nem szignifikáns. Emiatt sem tekinthetők ezek az eredmények teljesen konzisztensnek. A többi iparág nem mutat eltéréseket, ezért összességében kijelenthető, hogy a támogatások megítélésénél a gazdasági ágazatok egyike sem élvezett kimutatható előnyt.

Összegzés

A koronavírus-járvány hívta életre az elmúlt évek legnagyobb hazai beruházásösztönző támogatási programját, a Versenyképesség Növelő Támogatási Programot, mely közép- és nagyvállalatok számára nyújtott vissza nem térítendő támogatást új beruházás létesítéséhez és a bázislétszámuk átmeneti fenntartásához. A tanulmány a program kedvezményezettjeit tulajdonlás, vállalatméret, valamint ágazati és te-

rületi megoszlás szerint vizsgálta. Azt a kérdést helyezte előtérbe, hogy a hazai vagy a külföldi tulajdonú cégek élveztek-e inkább előnyöket a támogatások nyújtásánál. A kutatási kérdés arra vonatkozik, hogy a külföldi közvetlentőke-beruházásoktól függő, exportvezérelt magyarországi piacgazdaság strukturális jellemzője, vagyis a versenyképes külföldi cégek dominanciája képeződött-e le a kedvezményezett körében vagy pedig – összhangban a kormány évek óta kinyilvánított szándékával – a hazai tulajdonú vállalatok felé billen a mérleg nyelve.

Az eredmények szerint a 2020 végéig támogatásban részesült 790 cég többsége hazai tulajdonú közép vállalat volt, amelyek az összes támogatás felét kapták és a kedvezményezett által létesített összes beruházás értékének 44 százalékáért feleltek. Ugyanakkor, a külföldi tulajdonú cégek adták a megtartott munkahelyek 60 százalékát. A hazai tulajdonú nagyvállalatok alacsony részvételével zajlott a program, hiszen ez a vállalati szegmens mind a beruházások értékének, mind a kiosztott támogatásoknak csupán a 6 százalékát jelentette, noha az összes megvédett munkahely 15 százaléka náluk keletkezett.

Az iméntinél lényegesebb szempont, hogy a VNT kedvezményezettjei mind ágazati, mind területi szempontból leképezték a magyar gazdaság duális szerkezetét. A külföldi tulajdonú cégek főleg a gépiparban és az ország ipari központjaiban összpontosultak, míg a hazai tulajdonúak a könnyűiparban és a szolgáltatások terén voltak inkább érdekelték, utóbbiak a fővárosban és térségében mutatnak területi koncentrációt. A VNT emiatt nem csak fenntartotta, hanem meg is erősítette a magyar gazdaság dualitását. Továbbá, a VNT-támogatások idomultak a megyék gazdasági potenciáljához, vagyis a program nem csökkentette, hanem erősítette a meglévő területi egyenlőtlenségeket, a támogatások területi fejlettség szerinti differenciálása csupán a program utolsó, legkisebb költségvetésű szakaszában jelent meg (VNT-3). A területi egyenlőtlenségek ilyen mértékű figyelmen kívül hagyása komoly döntéshozói mulasztás, hiszen emiatt a támogatások döntő része a fejlettebb, a válságnak összességében jobban ellenálló térségekbe jutott.

Az egy foglalkoztatottra vetített támogatások a regressziós elemzés szerint nem mutattak összefüggést a tulajdonlás típusával, vagyis sem a hazai, sem a külföldi tulajdonú cégek nem élveztek előnyt. Ez összhangban van az EU állami támogatási alapelveivel, azaz a program megfelelt az uniós szabályoknak. Ugyanakkor, a kizárólag nagyvállalatok számára elérhető VNT-2 támogatási plafon eltörlése miatt jóval kedvezőbb feltételeket kínált a nagyvállalatoknak, mint a VNT-1 a közép vállalatoknak, és ezt az empirikus elemzés vissza is igazolta.

Összességében elmondható, hogy a VNT keretében kiosztott támogatások nem szolgálták a kormány által évekkel ezelőtt deklarált célt, vagyis a hazai vállalatok előnyben részesítését a külföldiekkel szemben, noha kétségtelen, hogy a kedvezményezett cégek döntő többsége, majdnem háromnegyede hazai tulajdonú vállalkozás. Vonatkozó információ híján nem lehet megítélni, hogy a kedvezményezett által vállalt beruházások tényezőintenzitása mekkora, vagyis nem tudható, hogy valóban a gazdasági feljebb lépésre, a versenyképesség növelésére,

innovatív beruházásokra költött-e az állam százmilliárdokat. Emiatt nem lehet arra sem következtetni, hogy a program mennyire szolgálta a közepes jövedelmi csapda elkerülését. Azonban az a tény, hogy a beruházások értékének több mint 40 százaléka került vissza nem térítendő támogatás formájában a kedvezményezettekhez (köztük tőkeerős multinacionális nagyvállalatokhoz), kétséget támaszthat a VNT konstrukció hatékonysága iránt.

Jegyzetek

- 1 2020/C 91 I/01 számú közlemény: „Állami támogatási intézkedésekre vonatkozó ideiglenes keret a gazdaságnak a jelenlegi COVID-19-járvánnyal összefüggésben való támogatása céljából”. Forrás: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0320\(03\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0320(03)&from=HU) (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 2 Competition State Aid Brief, 2021. március. Forrás: <https://ec.europa.eu/competition/publications/csb/kdam21001enn.pdf> (Letöltés: 2022. 04.30.)
- 3 Orbán Viktor beszéde az Ongropack Kft. új gyárának avatásán, 2018. március 27. Forrás: <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-az-ongropack-kft-uj-gyaranak-avatasan/> (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 4 Orbán Viktor 2019. évi évértékelő beszéde, 2019. február 10. Forrás: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszede-kulsoi-tervezes-2019> (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 5 92/2020. Korm. rendelet, 1. melléklet, 2. táblázat. Forrás: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk20066.pdf> (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 6 7/2020. (IV. 16.) KKM rendelet.
- 7 Az állami támogatásokra vonatkozó ideiglenes keretszabály 2020. márciusi meghozatalakor a Bizottság leszögezte, hogy a közvetlen állami támogatás összege vállalatonként nem haladhatja meg a 800 000 eurót. Ezt a korlátot 2021 januárjában 1,8 millió euróra emelte a Bizottság. Forrás: 2021/C 34/06, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XC0201\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XC0201(01)&from=EN) (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 8 1213/2020. (V. 13.) Korm. határozat
- 9 1282/2020. (VI. 3.) Korm. határozat
- 10 10/2020. (VII. 4.) KKM rendelet
- 11 Az állami támogatási intézkedésekre vonatkozó ideiglenes keret 3. módosítása. Forrás: 2020/C 218/03, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0702\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0702(01)&from=EN). (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 12 Ezt felismerve a Bizottság 2021 januárjában pontosított a szabályon és kimondta, hogy nem kerülhet sor túlkompenzációra, vagyis kizárólag azok a károk ellentételezhetők, amelyek közvetlenül a korlátozó intézkedésekből fakadnak, és ezeket szigorúan számszerűsíteni kell. (Az állami támogatási intézkedésekre vonatkozó ideiglenes keret 5. módosítása.) Forrás: 2021/C 34/06, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XC0201\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XC0201(01)&from=EN) (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 13 1816/2020. (XI. 18.) Korm. határozat és 1826/2020. (XI. 19.) Korm. határozat
- 14 15/2020. (XI. 20.) KKM rendelet
- 15 1179/2021. (IV. 14.) Korm. határozat
- 16 11/2021. (V. 9.) KKM rendelet
- 17 Leghátrányosabb helyzetű megyék: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Somogy, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Baranya.
- 18 Az EKD szerződés adatai alapján 2017-ben 71, 2018-ban 102, míg 2019-ben 107 milliárd forintot költött a kormány új beruházások támogatására. Forrás: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/e/e2/e21/e21412b59f0c460bfd72f2c03474073b25aa0e57.pdf> (Letöltés: 2022. 04. 30.)

- 19 Forrás: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/b/b6/b61/b619ea9419a215757e5ec75cb8e04ea71aca2ec7.pdf> és <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/e/ec/ecc/ecc4496a1534a603b34bc563215c0c61f1780baf.pdf> (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 20 A külügyminiszter 1 434 db támogatásban részesült vállalatról beszélt. Forrás: <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/szijjarto-ujabb-30-milliardos-versenykepesseg-novelo-tamogatasi-program-indul> (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 21 47 524 milliárd forint a KSH adatai alapján.
- 22 Az Eurostat FATS adatbázisa alapján (kód: fats_g1a_08) a szerző saját számítása.
- 23 A KSH adatai szerint 2020. második negyedévében a feldolgozóipari termelés volumenindexe az előző év azonos időszakához képest csupán 78,3 százalékon állt. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0090.html (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- 24 A minisztérium adatai szerint 73 vállalkozásnál a beruházás egynél több megyére terjed ki. Egyéb információ híján ilyen esetekben a beruházás értékét és a munkahelyek számát is egyenlően osztottam el az érintett megyék között.
- 25 A 2019. évi GDP-ből való megyei részesedés és a megyékre eső VNT támogatások aránya (a beruházások helyszíne alapján) közötti rangkorrelációs együttható, a Kendall-tau értéke ($\tau = 0,72$, $p < 0,001$) erős pozitív, szignifikáns kapcsolatot mutat.
- 26 Néhány esetben a vállalat székhelye nem, vagy csak részben esett egybe a beruházás helyszínével, ezért a székhely szerint összesített adatok némileg torzítanak, vagyis a fővárosra vonatkozó adatok kissé felülreprezentáltak. Ennek oka, hogy több budapesti székhelyű cég nem a fővárosban végzi a VNT keretében vállalt beruházását.
- 27 A magyarázó változók közötti korreláció csak egy esetben, a munkahelyek száma és a nettó árbevétel között erős, azonban a becslés során ez nem okozott kollinearitásból adódó problémákat (a korrelációs táblázatot lásd a mellékletben). A varianciainflációs tényező (VIF) átlagértéke mindhárom modellnél (1,94; 2,67; 2,18) alatta maradt a legtöbb esetben figyelembe vett ötös értéknek (Kovács 2008). A studentizált reziduumok vizsgálata megmutatta, hogy a mintában nem található becslést torzító befolyásos eset, a reziduumok a kritikus $\pm 1,96$ -os értéket nem haladták meg (Zrínyi et al. 2012), $-0,82$ és $+1,74$ közötti tartományban szóródtak. A modellek magyarázó ereje rendkívül jó, az R-négyzet értékei szerint 93 százalékban magyarázzák a függő változó varianciáját. E szokatlanul magas érték annak köszönhető, hogy a beruházási érték és a megítélt támogatások között a VNT szabályai szerint igen szoros az összefüggés és ez a támogatásintenzitás mutatójára is átvődik. Egy kétváltozós regressziót futtatva a beruházási érték önmagában 84 százalékban magyarázza a támogatásintenzitásban megfigyelhető varianciát.
- 28 Dummy magyarázó és logaritmikus függő változó esetén a dummy koefficiens értelmezése, vagyis a 0 értékről 1-re való ugrás esetén a függő változóban bekövetkező százalékos változás a következőképpen számolható ki: $100 * [\exp(c) - 1]$, ahol c a koefficiens (lásd Giles 1982).

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-5-CORVINUS-112 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával jött létre.

Irodalom

Antalóczy K., Sass M. (2005): A külföldi működőtőke-befektetések regionális elhelyezkedése és gazdasági hatásai Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 5., 494–520.

- Ban, C., Adascalitei, D. (2020): The FDI-led Growth Regimes of the East-Central and the South-Eastern European Periphery. *CBDS Working Paper 2020/2*. https://research-api.cbs.dk/ws/portalfiles/portal/61037562/cornel_ban_et_al_CBDS_working_paper_2020_2.pdf (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- Bohle, D., Greskovits, B. (2012): *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. Cornell University Press
- Bohle, D., Greskovits, B. (2019): Politicising embedded neoliberalism: continuity and change in Hungary's development model. *West European Politics*, 5., 1069–1093. <https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1511958>
- Bohle, D., Regan, A. (2021): The Comparative Political Economy of Growth Models: Explaining the Continuity of FDI-Led Growth in Ireland and Hungary. *Politics & Society*, 1., 75–106. <https://doi.org/10.1177/0032329220985723>
- Brown, D. L., Greskovits, B., Kulcsár J. L. (2007): Leading sectors and leading regions: Economic restructuring and regional inequality in Hungary since 1990. *International Journal of Urban and Regional Research*, 3., 522–542. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2007.00738.x>
- Czifrusz M. (2021): A COVID-19-válság és a térbeli munkamegosztás változásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 3., 320–336. <https://doi.org/10.15196/TS610303>
- Csoma R. (2018): Beruházási támogatások, újraparosodás és a globális értékláncok. *Közgazdasági Szemle*, 3., 303–324. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.3.303>
- Drahokoupil, J. (2009): *Globalization and the state in Central and Eastern Europe: the politics of foreign direct investment*. Routledge, New York
- Éltető A., Antalóczy K. (2017): Export- és befektetésösztönzési rendszerek a visegrádi országokban – tapasztalatok és kihívások. *Külvgazdaság*, 11-12., 32–57. <https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.11-12.32>
- Éltető A., Sass M. (2021): A kapitalizmus változatai és az ipar 4.0 a visegrádi országokban. *Közgazdasági Szemle*, 5., 490–514. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2021.5.490>
- Erdélyi A., Fehér P., Jakóvác K. (2021): *Elemzés a 2020. II. féléves költségvetési folyamatokról*. EL-3113-006/2021. Állami Számvevőszék, Budapest https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/koltsegvetes_2020_2_felev.pdf?ctid=1307 (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- Giles, D. E. A. (1982): The interpretation of dummy variables in semilogarithmic equations: Unbiased estimation. *Economics Letters*, 1-2., 77–79. [http://doi.org/10.1016/0165-1765\(82\)90119-7](http://doi.org/10.1016/0165-1765(82)90119-7)
- Gyórfy D. (2021): Felzárkózási pályák Kelet-Közép-Európában két válság között. *Közgazdasági Szemle*, 1., 47–75. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.47>
- Győri R., Mikle Gy. (2017): A fejlettség területi különbségeinek változása Magyarországon, 1910–2011. *Tér és Társadalom*, 3., 143–65. <http://doi.org/10.17649/TET.31.3.2866>
- Iammarino, S., Rodriguez-Pose, A., Storper, M. (2019): Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications. *Journal of Economic Geography*, 2., 273–298. <http://doi.org/10.1093/jeg/lby021>
- Kállay L. (2014): Állami támogatások és gazdasági teljesítmény. *Közgazdasági Szemle*, 3., 279–298.
- Kovács P. (2008): A multikollinearitás vizsgálata lineáris regressziós modellekben. *Statisztikai Szemle*, 1., 38–67.
- Kozarzewski, P. (2021): Evolution of the State Corporate Control in Poland During the Transition. In: Kozarzewski, P.: *State Corporate Control in Transition: Poland in a Comparative Perspective*. Springer International Publishing, Cham, 93–156.
- Lux G. (2017): A külföldi működő tőke által vezérelt iparfejlődési modell és határai Közép-Európában. *Tér és Társadalom*, 1., 30–52. <http://doi.org/10.17649/TET.31.1.2801>
- Lux G., Páger B., Kovács Sz. (2020): Hazai tulajdonú középvállalatok a magyar feldolgozóiparban. *Tér és Társadalom*, 1: 69–95. <http://doi.org/10.17649/TET.34.1.3207>
- Medve-Bálint, G. (2014): The Role of the EU in Shaping FDI Flows to East Central Europe. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 1., 35–51. <http://doi.org/10.1111/jcms.12077>
- Medve-Bálint, G., Bohle, D. (2022): Hungary: A Political Power Play Undermining Resilience Building. In: Bohle, D., Eihmanis, E., Toplišek, A. (eds.): *The Political Economy of COVID-19 Responses in East Central Europe*. European University Institute, Florence, 65–86. <http://doi.org/10.2870/90850>
- Molnár E., Lengyel I. M. (2015): Újraparosodás és útfüggőség: gondolatok a magyarországi ipar területi dinamikájára kapcsán. *Tér és Társadalom*, 4., 42–59. <http://doi.org/10.17649/TET.29.4.2726>

- Nagy B., Udvari B., Lengyel I. (2019): Újraiparosodás Kelet-Közép-Európában – újraéledő centrum-periféria munkamegosztás? *Közgazdasági Szemle*, 2: 163–184. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.2.163>
- Nölke, A., Vliegenthart, A. (2009): Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe. *World Politics*, 4., 670–702. <https://doi.org/10.1017/S0043887109990098>
- OECD (2008): *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment: Fourth Edition*. Organization for Economic Co-operation and Development, Paris
- Palócz É., Vakhal P. (2018): Mi lett velük?: Egy kiterjesztett esettanulmány tanulságai a középvállalati réteg sorsának alakulásáról 2000–2016 között. In: Kolosi T., Tóth I. G. (szerk.): *Társadalmi Ríport 2018*. TÁRKI, Budapest, 203–216.
- Riedel, R. (2021): Poland and the middle-income trap. In: Visvizi A., Matysek-Jedrych, A., Mroczek-Dabrowska, K. (eds.): *Poland in the Single Market*. Routledge, London, New York, 86–102.
- Szalavetz A. (2008): A szolgáltatási szektor és a gazdasági fejlődés. *Közgazdasági Szemle*, 6., 503–521.
- Szalavetz, A. (2020): Digital transformation and local manufacturing subsidiaries in Central and Eastern Europe: Changing prospects for upgrading? In: Drahekoupil, J. (szerk.): *The challenge of digital transformation in the automotive industry: Jobs, upgrading, and the prospects for development*. European Trade Union Institute, Brussels, 47–64.
- Szalavetz A. (2021): Digitális átalakulás és a feldolgozóipari értékláncok új szereplői. *Külgazdaság*, 1., 137–149. <https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.1-2.137>
- Van Hove, J. (2020): *Impact of state aid on competition and competitiveness during the COVID-19 pandemic: an early assessment*. Study for the European Parliament's Committee on Economic and Monetary Affairs. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, Luxembourg [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658214/IPOL_STU\(2020\)658214_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658214/IPOL_STU(2020)658214_EN.pdf) (Letöltés: 2022. 04. 30.)
- Zrínyi M., Katona É., Szántó I., Páll D. (2012): A lineáris regressziót befolyásoló esetek diagnosztikája. *Statisztikai Szemle*, 7–8., 718–732.

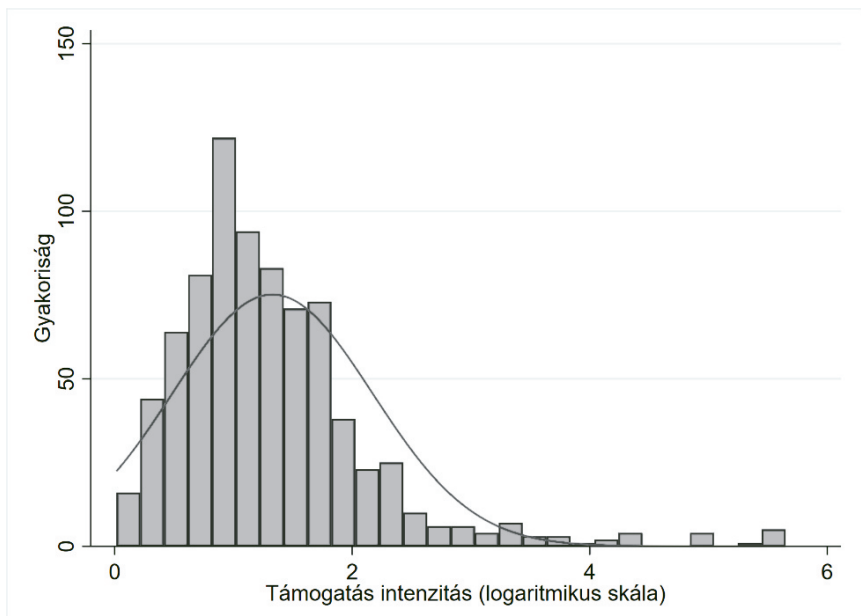
Melléklet

A. táblázat: A főbb magyarázó változók korrelációs együtthatói
Correlational coefficients of the main explanatory variables

	Nettó árbevétel (2019)	Munkahelyek száma	Beruházási érték	Külföldi cég	Nagyvállalat
Nettó árbevétel (2019)	1				
Munkahelyek száma	0,766***	1			
Beruházási érték	0,398***	0,393***	1		
Külföldi cég	0,410***	0,380***	0,245***	1	
Nagyvállalat	0,582***	0,692***	0,394***	0,377***	1

*** $p < 0,001$

Forrás: a szerző számítása

B. ábra: A függő változó hisztogramja
Histogram of the dependent variable

Forrás: a szerző számítása

C. táblázat: A lineáris regresszióelemzés eredményei
The results of the ordinary least squares (OLS) regressions
 Független változó: Támogatásintenzitás

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Nettó árbevétel (2019)	-0,026** (0,012)	-0,025** (0,012)	-0,027*** (0,012)
Munkahelyek száma	-0,803*** (0,021)	-0,806*** (0,02)	-0,802*** (0,022)
Beruházási érték	0,616*** (0,024)	0,618*** (0,025)	0,613*** (0,025)
Külföldi cég	0,032 (0,020)	0,024 (0,020)	0,015 (0,020)
Nagyvállalat	0,398*** (0,044)	0,321*** (0,069)	0,355*** (0,050)
Élelmiszeripar	0,057** (0,024)	0,035 (0,022)	0,056 (0,025)
Vegyipar	0,043 (0,037)	0,016 (0,029)	0,042 (0,036)
Könnyűipar	-0,013 (0,024)	-0,025 (0,024)	-0,11 (0,024)
Gépipar	0,036 (0,029)	0,020 (0,024)	0,030 (0,029)
Építőipar	0,037 (0,026)	0,020 (0,026)	0,037 (0,027)
Szolgáltatások (AHÉ)	0,045 (0,036)	0,003 (0,027)	0,043 (0,036)
Szolgáltatások (MHÉ)	0,049** (0,024)	0,049** (0,024)	0,050** (0,024)
Konstans	-7,03*** (0,435)	-7,06*** (0,456)	-6,97*** (0,453)
<i>Interakciós hatások</i>			
Nagyvállalat#élelmiszeripar	-	0,125 (0,093)	-
Nagyvállalat#vegypar	-	0,172 (0,180)	-
Nagyvállalat#könnyűipar	-	0,077 (0,084)	-
Nagyvállalat#gépipar	-	0,092 (0,082)	-
Nagyvállalat#építőipar	-	0,100 (0,092)	-
Nagyvállalat#szolgáltatások (AHÉ)	-	0,420* (0,244)	-
Nagyvállalat#szolgáltatások (MHÉ)	-	-0,06 (0,087)	-
Nagyvállalat#külföldi cég	-	-	0,083 (0,064)
N	790	790	790
F-érték	217,61***	170***	221,03***
R ²	0,93	0,93	0,93

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$. Zárójelben a robusztus sztenderd hibák.

Forrás: a szerző számítása

D. táblázat: A nyolc gazdasági ágazathoz tartozó csoportok kétjegyű TEÁOR'08 kódok szerint
Composition of the eight economic sectors based on the two-digit classification codes (TEÁOR'08)

<i>Ágazat</i>	<i>TEÁOR'08 kétjegyű kód</i>
Élelmiszeripar	10, 11
Fémmegmunkálás	24, 25
Vegy- és gyógyszeripar	20, 21, 22, 23
Könnyűipar	13, 14, 15, 16, 17, 18, 31
Gépipar	26, 27, 28, 29, 30, 32
Építőipar	41, 42, 43
Magas hozzáadott értékű szolgáltatások (MHÉ)	58, 59, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 86, 90, 93, 96
Alacsony hozzáadott értékű szolgáltatások (AHÉ)	45, 46, 47, 49, 52, 55, 56, 68, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 95, 96